

VARTOTOJIŠKAS KREDITAS SOCIALIZMO SĄLYGOMIS IR JO VYSTYMO PERSPEKTYVOS

V. BALDISIS

Šiandien mažai kas abejoja, kad socializmo sąlygomis prekių-piniginių santykių egzistavimas yra būtinas. Dabartinis gamybinių jėgų išsivystymas lemia, kad sukurtas produktas būtų paskirstytas padedant prekiniam-piniginiam santykiams, o pats produktas taptų preke. Savo ruožtu prekiniai-piniginiai santykiai ir jų svarbiausi svertai — pinigai, kaina, finansai, kreditas, darbo užmokestis ir kt. — sudaro palankiausias sąlygas sparčiai gamybinių jėgų raidai. Šiuos teorinius samprotavimus akivaizdžiai patvirtina ir visa socializmo kūrimo praktika mūsų šalyje bei kitose socialistinėse šalyse. Apie prekių-piniginių santykių reikšmę ir jų vaidmens ignoravimo žalą Generalinis Sekretorius M. Gorbačiovas iš TSKP XXVII suvažiavimo tribūnos kalbėjo: „Laikas įveikti ir neigiamą nusistatymą dėl prekių-piniginių santykių, nepakankamą jų vertinimą planinio vadovavimo ekonomikai praktikoje. Tai, kad neigiama jų aktyvaus poveikio žmonių suinteresuotumo, gamybos efektyvumo didinimui svarba, silpnina ūkiskaitą, sukelia kitų nepageidaujamų padarinių“ (1, 40). Suvažiavimas pareikalavo geriau panaudoti prekių-piniginius santykius socializmo kūrimo praktikoje. Prekių-piniginių santykių vystymasis veikia ir kreditinių santykių plėtojimąsi, kredito vaidmens didėjimą. Kreditiniai santykiai atsiranda ne tik tarp bankų ir valstybinių bei kooperatinių įmonių ir organizacijų, bet ir tarp bankų sistemos, įmonių ir organizacijų iš vienos pusės ir gyventojų — iš kitos. Tokie ekonominiai santykiai, kai gyventojai būna skolininkai, ir sudaro vartotojiško kredito turinį. Vartotojiško kredito būtinumą lemia gyventojų piniginių pajamų susidarymo ir jų panaudojimo ypatumai. Svarbią reikšmę turi kylantys prieštaravimai tarp objektyviai susiklostančio vartojimo lygio bei jo struktūros ir gyventojų piniginių pajamų dydžio. Už darbą paprastai yra mokama periodiškai, dažniausiai du kartus per mėnesį. Dalis gautų pinigų panaudojama kasdieniniams poreikiams tenkinti (maistui, drabužiams, smulkioms ūkinėms išlaidoms ir pan.). Kita gautų pajamų dalis yra skiriama ilgalaikio vartojimo reikmenims įsigyti, buto sąlygoms pagerinti, kelionėms atostogų metu ir panašiai. Tokių prekių ir paslaugų kainos palyginti aukštos, ir jų nusipirkti iš einamųjų pajamų gyventojai negali. Atsiranda būtinumas tam tikrą piniginių pajamų dalį skirti taupymui. Dalį sutaupų gyventojai laiko valstybinės taupomosiose kasose, kita dalis yra pas gyventojus grynais pinigais. Gyventojų piniginės sutaupos ir sudaro vartotojiško kredito ekonominį pagrindą. Duomenų apie grynus pinigus, saugomus gyventojų kaip sutaupos, nėra. Gyventojų indėliai taupomosiose kasose pastaruoju metu sparčiai išaugo, apie tai byloja I lentelės duomenys.

Reikia pabrėžti, kad viena iš spartaus indėlių taupomosiose kasose didėjimo priežasčių — pinigų cirkuliacijos dėsningumą pažeidimai. Egzistuojant nesubalansuotumui tarp gyventojų pajamų ir išlaidų, pats faktas, kai turima pinigų, dar nereikia, kad gyventojas gali laisvai ir bet kada nusipirkti pageidaujamą prekę. Todėl tam tikrą indėlių taupomosiose kasose dalį sudaro piniginės pajamos, kurios kaupiasi kaip

**Gyventojų indėliai Lietuvos TSR taupomosiose kasose
(metų pabaigoje)**

	1960 m.	1970 m.	1975 m.	1980 m.	1985 m.
Indėlių likutis (mln. rb)	87,1	741,8	1843,0	3177,2	4646,4
mieste	78,9	590,2	1416,6	2446,0	3633,0
kaime	8,2	151,6	426,4	731,2	1013,4
Indėlių augimo tempai (kartais, palyginti su atitinkamais metais)	1	8,5	21,1	36,5	53,3
		1	2,5	4,3	6,3
			1	1,7	2,5
				1	1,5

Lentelė sudaryta remiantis atitinkamų metų respublikos statistikos metraščiais.

nepatenkinta gyventojų einamoji paklausa. Tačiau, nepaisant to, objektyvus pagrindas vartotojiško kredito plėtojimui yra, nes gyventojų santaupos sudaro tokio kredito išteklius, o socialinės mūsų visuomenės reikmės verčia, kad tie ištekliai būtų panaudojami gyventojų poreikių tenkinimui. Vartotojiškas kreditas leidžia gyventojams patenkinti poreikius (ypač tai liečia ilgalaikio vartojimo reikmenis) anksčiau, negu jie sukaups reikiamas santaupas. Tai leidžia pagerinti gyventojų, ypač gaunančių palyginti nedideles pajamas, gyvenimo sąlygas, pakelti vartojimo lygį. Pagrindinė vartojimo fondo dalis socializmo sąlygomis yra paskirstoma remiantis tokiu principu: iš kiekvieno — pagal sugebėjimą, kiekvienam — pagal darbą. Nors visi visuomenės nariai lygūs gamybos priemonių atžvilgiu, bet tai nereiškia, kad egzistuoja lygybė paskirstyme ir vartojime. Atskiri visuomenės nariai skiriasi savo fiziniu išsivystymu, išsilavinimu, kvalifikacija, šeimos dydžiu. Aišku, socializme paskirstymo ir vartojimo nelygybė neišnyksta. Šią nelygybę dar labiau didina paskirstymo pagal darbo kiekį ir kokybę principo taikymo praktikoje trūkumai. Ekonomistų apskaičiavimais, liaudies ūkyje už kvalifikuotą (sudėtingą) darbą mokama daug mažiau negu už nekvalifikuotą (paprastą) darbą (2). Atsižvelgiant į tai, vartotojiško kredito vystymas tampa dar aktualesnis, kadangi jis gali nemažai prisidėti įgyvendinant TSKP programoje suformuluotus pagrindinius socialinės politikos uždavinius:

„— nuosekliai gerinti tarybinių žmonių gyvenimo ir darbo sąlygas; — visose visuomeninių santykių sferose vis nuodugniau įgyvendinti socialinio teisingumo principą“ (1, 149). Su vartotojiško kredito pagalba persikirstomos laikinai laisvos gyventojų lėšos, tačiau toks persikirstymas neturi nieko bendro su lygiavos paskirstyme išplėtimu, kadangi suteiktas kreditas turi būti gražintas, o už naudojimąsi juo paprastai imamos palūkanos. Suteikiant vartotojišką kreditą dažniausiai yra reikalaujama, kad gyventojai panaudotų ir tam tikrą dalį savų lėšų kredituojamoms išlaidoms padengti. Tuo siekiama pasitelkti ir panaudoti gyventojų pinigines pajamas. Dalinio dalyvavimo principas kredituojant gyventojus ne tik sudaro palankias sąlygas realizuoti jų pinigines pajamas, bet ir leidžia organizuoti tikslinį taupymą. Tokios paklausos patenkinimą jau nesunku planuoti, tiksliai į ją atsižvelgti. Pagrindinė vartotojiško kredito dalis vienaip ar kitaip susijusi su banko kreditu. Bankai tiesiogiai kredituoja kooperatinę ir individualią gyvenamųjų namų statybą, gyventojų persikėlimo priemones, teikia kreditus gyvulių ir ūkinio inventoriaus įsigijimui, gyvenamųjų namų kapitaliniam remontui miestuose. Vartotojiškam kreditui priskiriamas ir prekių pardavimas gyventojams išsimokėtinai bei lombardinis kreditas už įkeistus daiktus. Nors prekes kreditan parduoda ir apskaitą veda prekybos įmonės ir organizacijos, tačiau tokios išlaidos vėliau kompensuojamos banko kreditu. Banko kreditas padengia ir iki 70% gyventojų įsiskolinimo lombardams sumos. Tikrai nedidelė

vartotojiško kredito dalis suteikiama įmonių ir organizacijų savomis lėšomis. Tokiems kreditams priklauso savišalpos kasų paskolos, paskolos iš kūrybinių organizacijų fondų, nuomos punktų paskolos, suteikiamos savomis lėšomis, įmonių, organizacijų ir kolūkių paskolos jaunos šeimos iš specialių fondų lėšų ir kai kurios kitos. Bendrą vaizdą apie vartotojiško kredito struktūrą ir jo dinamiką Lietuvos TSR galima susidaryti paagrinesius 2 lentelės duomenis.

Vartotojiško kredito augimas atsilieka nuo gyventojų santaupų taupomosiose kasose didėjimo. 1975—1985 metais indėliai taupomosiose kasose padidėjo 250%, o vartotojiško kredito apimtis — 235%. Jeigu palyginsime absoliučius skaičius, gausime žymiai didesnį atotrūkį. Gyventojų įsiskolinimas 1975 m. pabaigoje tesudarė vos 9,1%, o 1985 m. — 8,5% nuo indėlių likučio sumos iki atitinkamos datos. Vertinant vartotojiško kredito išvystymą mūsų šalyje, galima pagrįstai tvirtinti, kad jis nėra pakankamai panaudojamas. Tokia situacija susiklostė dėl daugelio priežasčių. Viena iš jų — ekonomikos vystymas ekstensyviu būdu didėjant atotrūkiui tarp visuomenės poreikių ir pasiekto jų patenkinimo lygio. Vystydamas ekonomiką tokiu būdu, liaudies ūkis susidūrė su išteklių trūkumo problema. Disproporcijos ekonomikos vystyme vis labiau didėjo. Sparčiai didėjo nesubalansuotumas tarp gyventojų paklausos ir jos patenkinimo objektyvių galimybių. Veikiantis ūkio mechanizmas, grindžiamas administraciniais, neekonominiais valdymo metodais, ūkinę veiklą vertina pagal plano rodiklių vykdymą. Įmonės gamina plane numatytą produkciją, ir jų visai nedomina, ar bus ta produkcija reikalinga pirkėjui vartotojui. Tokiu būdu gamyba tarnauja ne vartotojui, o planui, neatsižvelgiama į tai, kad ne kiekviena pagaminta prekė turi visuomeninę vartojamąją vertę. Neturintys paklausos, nereikalingos prekės kaupiasi sandėliuose ir dar labiau didina prekių deficitą, neigiamai veikia pinigų cirkuliaciją. Nemažą reikšmę turi ir ekonominio bei materialinio skatinimo sistemos, kainodaros trūkumai. Kitai prežazčių grupei priklauso teorinės koncepcijos dėl prekių-piniginių santykių vaidmens ir jų būtinumo socializmo sąlygomis. Ilgą laiką vyravęs neigiamas nusistatymas dėl prekių-piniginių santykių, jų aktyvaus vaidmens ignoravimas stabdė kreditinių santykių plėtimąsi, padarė nemažą žalą visam liaudies ūkio vystymui. Ekstensyviame ekonomikos vystyme reikia vis daugiau išteklių, kurie neefektyviai naudojami. Didėjant išteklių deficitui, gamybos vystymui būtina skirti ir dalį vartojimo fondo, o tai riboja vartojimo lygio kėlimą.

Kalbant konkrečiai apie vartotojiško kredito vystymą, pagrindinis stabdys — jo išteklių deficitas. Išteklių deficitą sukelia keletas priežasčių. Viena iš pagrindinių — disproporcija tarp materialinių ir finansinių išteklių. Tokiomis sąlygomis sumenkinamas pinigų ir paklausos vaidmuo reguliuojant materialinių išteklių judėjimą ir pereinama prie išteklių paskirstymo naudojant fondavimą, limitavimą ir normavimą. Kita priežastis — neracionalus, neefektyvus išteklių panaudojimas, kurį sąlygoja veikiantis ūkio mechanizmas. Veikiant šiam mechanizmui, ūkinės organizacijos neorientuojamos mažinti produkcijos gamybos sąnaudas, gerinti jos kokybę, didinti gamybos efektyvumą, spartinti mokslo ir technikos pažangą ir pan. Dabartiniu metu gyventojų indėlių likutis taupomosiose kasose yra pagrindinis trumpalaikio liaudies ūkio kreditavimo išteklius. Galiojanti liaudies ūkio kreditavimo tvarka atgyveno ir nebeatitinka nūdienos reikalavimų. Su kredito pagalba emituojamų mokėjimo priemonių apyvarta atitrūko nuo materialinių vertybių judėjimo. TSKP XXVII suvažiavimas konstatavo, kad kreditas prarado savo tikrąją paskirtį ir jis naudojamas labai neefektyviai. Suvažiavimas pareikalavo iš pagrindų pakeisti finansų ir kredito organų darbo turinį, organizavimą ir metodus (1, 34—35). Įgyvendinus išskeltus ekonomikos ir ūkio mechanizmo pertvarkymo uždavinius, plačią produkcijos kokybės gerinimo programą, vartotojiško kredito vystymo išteklių problema turėtų būti išspręsta.

Vartotojiško kredito struktūra ir dinamika 1975—1985 metais Lietuvos TSR
(paskolų likutis metų pabaigoje; mln. rb)¹

Kreditai	1975 m.		1980 m.		1981 m.		1982 m.		1983 m.		1984 m.		1985 m.		Kreditų pasikeitimas 1985 m., palyginti su 1975 m. (%)
	suma	%	suma	%	suma	%	suma	%	suma	%	suma	%	suma	%	
1. Gyvenamųjų namų statybos kooperatyvams	110,9	66,3	134,1	60,7	131,6	51,3	140,2	49,1	151,1	47,5	175,0	50,1	200,4	50,9	180,7
2. Individualių gyvenamųjų namų statybai, ūkiniam įsikūrimui, persikėlimo priemonėms kaime	36,5	21,8	64,4	29,2	99,0	38,6	113,4	39,7	124,9	39,2	128,0	36,6	145,6	37,0	4 kartus
3. Individualių gyvenamųjų namų statybai, ūkiniam įsikūrimui, gyvenamųjų namų kapitaliniam remontui mieste	1,0	0,6	0,6	0,3	0,7	0,3	0,9	0,3	1,6	0,5	2,1	0,6	2,6	0,7	260,0
4. Prekių pardavimas išsimokėtinai	13,4	8,0	15,5	7,0	18,9	7,4	24,3	8,5	33,7	10,6	37,1	10,6	38,3	9,7	285,8
5. Savišalpos kasų ilgalaikės paskolos	3,9	2,3	5,0	2,3	5,2	2,0	5,2	1,8	5,4	1,7	5,6	1,6	5,6	1,4	143,6
6. Lombardų paskolos	1,6	1,0	1,2	0,5	1,1	0,4	1,5	0,6	1,6	0,5	1,6	0,5	1,2	0,3	75,0
Iš viso	167,3	100	220,8	100	256,5	100	285,5	100	318,3	100	349,4	100	393,7	100	235,3

¹ Apskaičiuota remiantis TSRS valstybinio ir statybos bankų Lietuvos respublikinių kontorų, LTSR buitinio gyventojų aptarnavimo ministerijos ir savišalpos kasų ataskaitiniais duomenimis.

Svarbiausią vietą tarp vartotojiško kredito užima paskolos kooperatinei ir individualiai gyvenamųjų namų statybai. Tokio kredito svarba ypač padidėjo pastaruoju metu įgyvendinant socialinio ir ekonominio spartinimo strategiją. Naujojoje TSKP programoje pabrėžta, jog „partija laiko ypatingos socialinės reikšmės reikalą sparčiau spresti butų problemą, kad iki 2000-ųjų metų praktiškai kiekviena tarybinė šeima turėtų atskirą gyvenamąjį plotą — butą arba individualų namą. Tam turi sudaryti sąlygas stambiu mastu vykdoma gyvenamųjų namų statyba iš valstybės lėšų, plačiau vystoma kooperatinė ir individuali statyba“ (1, 151). Įgyvendinant šį gyvybiškai svarbų uždavinį reikės mobilizuoti visas jėgas ir lėšas iš esmės pertvarkyti darbo metodus šioje srityje. Dirbdami kaip anksčiau tokių uždavinių tikrai neišspręsimė. Kaip parodė socialistinių šalių praktika, butų problemos sprendime svarbus vaidmuo priklauso vartotojiškam kreditui, tik jį reikia sumaniai panaudoti atsižvelgiant į keliamus tikslus. Aprūpinant gyventojus butais pastaruoju metu mūsų šalyje buvo gana sparčiai plėtojama kooperatinė gyvenamųjų namų statyba. Darbuotojas, norėdamas istoti į gyvenamųjų namų statybos kooperatyvą, privalo sumokėti pradinį įnašą — 30%¹ statomo buto kainos, o likusiai daliai suteikiamas banko kreditas, kuris gražinamas per 25 metus, mokant 0,5% metinių palūkanų. Be to, egzistuoja visuomeninių gyvenamųjų namų statyba, kurios metu pastatyti butai išnuomojami gyventojams. Visuomeninio butų fondo nuomininkai, mokėdami buto nuomą, padengia tik mažiau kaip pusę jo faktiškų išlaikymo išlaidų. O kur dar gyvenamųjų namų statybos vertė? Tas didžiules išlaidas padengia valstybė. Kyla klausimas, kaip šiuo atveju įgyvendinamas socialinio teisingumo principas? Vieni gyventojai turi daug metų dirbti, taupyti apribodami einamąjį vartojimą tam, kad galėtų pagerinti buto sąlygas. Kitiems tos sąlygos pagerinamos visuomenės sąskaita. Kaip rodo praktika, visuomeniniu butų fondu daugiausia naudojasi gamybiniu šaku darbuotojai, kurie, palvnginti su negamybinės sferos ir ypač socialinės infrastruktūros darbuotojais, gauna dar didesnes pajamas. Tokia padėtis neatitinka šalies socialinio ir ekonominio vystymo spartinimo tikslo. Kita ne mažiau svarbi problema — tai individualios statybos vystymas. Dabartiniai statybinių organizacijų paiešumai, jų darbų kokybė tikrai neatitinka šiuolaikinių reikalavimų. Todėl reikalingas naujas požiūris į individualią gyvenamųjų namų statyba, jos reikšmė įgyvendinant partijos ir vyriausybės iškeltus uždavinius. Visų pirma ja reikia visokeriopa remti. Individualios gyvenamųjų namų statybos plėtojimas leidžia vienu metu spresti daugelį labai svarbių problemų: aprūpinti gyventojus butais, realizuoti gyventojų pinigines pajamas, sėkmingai akumuliuoti pajamas į valstybinį biudžetą ir pan. Ne mažiau svarbi ir socialinė pusė. Paskelbus kovą su girtavimu ir alkoholiizmu, ypač svarbiu uždaviniu tampa kova už sveiką gyvenimo būdą, turiningą laisvalaikio panaudojimą. Ne mažiau svarbu atsižvelgti ir į psichologinius veiksnius — per šimtmečius susiklosčiusias žmogaus gyvenimo ir buities tradicijas.

Individuali gyvenamųjų namų statyba turi būti valstybės remiama ne mažiau kaip kooperatinė. Tai išplaukia iš jos reikšmės įgyvendinant pagrindinius socialinio ir ekonominio šalies vystymo uždavinius. Individualiai statybai galima skirti žemės sklypus, kurie netinka pramoninei statybai, galima plačiai panaudoti vietinių žaliavų ir medžiagų išteklius. Svarbu ir tai, kad šiuo būdu kompleksiška sprendžiamas žmonių gyvenimo sąlygų gerinimo klausimas: statomi namai su visomis pagalbinėmis patalpomis, garažai, šalia namų — nedideli sklypai, kuriuose galima užveisti soda, apsirūpinti žemės ūkio produktais. Tokie individualūs namai ypač reikalingi daugiavaikėms šeimoms, todėl šioms reikėtų papildomų lengvatų. Dabar kreditą lengvatinėmis sąlygomis Valstybinis bankas tei-

¹ Kazachijos TSR, Sibire, Tolimuosiuose Rytuose, šiauriniuose bei jiems prilyginuose rajonuose pradinis įnašas sumažintas iki 20%.

kia kolūkiams, tarybiniams ūkiams ir vartotojų kooperacijos įmonėms ir organizacijoms individualių gyvenamųjų namų su ūkiniais pastatais statybai kaime. Tokie kreditai teikiami visai statybos sąmatinei vertei iki 25 metų. Be to, pusę kredito sumos padengia tarybiniai ūkiai ir kitos valstybinės įmonės bei vartotojų kooperacijos organizacijos ekonominio skatinimo fondų lėšomis. Kalbant apie individualių gyvenamųjų namų statybą miestuose, čia kredito vaidmuo yra nepakankamas. Gyventojams, kurie savo jėgomis stato individualių gyvenamąjį namą su ūkiu pastatais, gali būti suteiktas kreditas iki 3 tūkst. rb, paskolą gražinant per 10 metų (pradedant penktais metais po statybos pabaigos). Atsižvelgiant į tai, kad pastaruoju metu statybinės medžiagos pabrango, tokia kredito suma gali kompensuoti tik nedidelę dalį statybos išlaidų. Logiškai persasi išvada, kad pribrendo sąlygos padidinti teikiamo kredito sumą ir pradžiai jo terminą. Autoriaus nuomone, reikėtų suvienodinti kooperatines ir individualios gyvenamųjų namų statybos mieste kreditavimo sąlygas. Pagrindinės gyvenamųjų namų statybos kreditavimo tobulinimo kryptys: pirminio įnašo sumos sumažinimas, suteikiamo kredito termino pailginimas, valstybės ir įmonių bei organizacijų teikiamos paramos ir lengvatų platesnis taikymas atsižvelgiant į šeimos narių skaičių bei gaunamas pajamas. Socialistinės šalys sukaupe nemažą patirtį naudodamos vartotojišką kreditą. Šiuo klausimu TSKP XXVII suvažiavime buvo pabrėžta, kad „šiandien labai svarbu remiantis raida — ir ne vienos, o kelių šalių — išanalizuoti socialistinio gyvenimo būdo pobūdį, apgalvoti demokratijos, valdymo metodus, kadru politikos tobulinimo procesus. Atidumas, pagarba vieni kitų patirčiai, praktiškas jos panaudojimas — didžiulis socialistinio pasaulio rezervas“ (1, 71). Reikia geriau panaudoti socialistinių šalių patyrimą kredituojant kooperatinę ir individualią gyvenamųjų namų statybą. Europos socialistinėse šalyse — ESPT narėse — minėta gyvenamųjų namų statyba sudaro nuo 50 iki 75% visos gyvenamosios statybos apimties. Kreditas kooperatinei gyvenamųjų namų statybai teikiamas nuo 25 iki 60 metų. Dalį skolos padengia valstybė arba įmonės ir organizacijos, kuriose gyventojai dirba. Pirminio įnašo suma svyruoja nuo 10 iki 30% buto kainos. Gyventojų santaupos — pagrindinis minėtų šalių gyvenamosios statybos finansavimo šaltinis. Pavyzdžiui, Vengrijos LR gyventojų santaupos 1982 m. sudarė apie 80% visų šios statybos išlaidų, Lenkijos LR atitinkamai 86% (5, 102). Siekiamos pasitelkti gyventojų pajamas butų statybos bei eksploatavimo išlaidoms finansuoti, kai kurios šalys parduoda valstybinius butus nuomininkams (Rumunijos LR) arba reikalauja, kad gyventojai, gaunantys valstybinius butus, sumokėtų į biudžetą tam tikro dydžio mokestį, kuris diferencijuojamas priklausomai nuo gaunamų pajamų dydžio vienam šeimos nariui (Vengrijos LR). Vengrijos LR valstybiniais butais pirmiausia aprūpinami gyventojai, kurie gauna nedideles pajamas. Vidutines pajamas gaunantiems darbuotojams vietinės Tarybos parduoda pastatytus butus teikdamos nemažai lengvatų. Buto pardavimo kainą sudaro suma, kuri lieka iš buto vertės atėmus valstybės teikiamas lengvatas. Gaudami butą, gyventojai sumoka 12% pardavimo kainos, o likusi dalis sumokama per 35 metus (už naudojimąsi kreditu mokant 1% metinių palūkanų). Kita statybos rūšis — individuali gyvenamoji statyba, tokiu būdu Vengrijos LR pastatoma 60—70% bendro butų kiekio. Šiuo būdu statomi daugiaaukščiai kooperatiniai namai ir individualūs vienaaukščiai. Valstybė visokeriopai remia individualią gyvenamąją statybą. Buto pardavimo kaina sumažinama atsižvelgiant į turimų šeimoje vaikų skaičių, teikiamos lengvatos jaunavedžiams. Valstybinės įmonės ir organizacijos teikia savo darbuotojams didelę paramą — padengia dalį buto įsigijimo išlaidų. Individualaus vienaaukščio namo statybai suteikiamas kreditas 25—30 metų, teikiamos papildomos lengvatos šeimoms, turinčioms tris ir daugiau vaikų.

Kreditu galima skatinti ir reguliuoti asmeninio pagalbinio ūkio ir individualios darbinės veiklos vystymą, nukreipiant juos visuomenei naudinga linkme. Kaip parodė socializmo kūrimo praktika (ne tik TSRS, bet ir kitose socialistinėse šalyse), asmeniniai pagalbiniai ūkiai vaidina gana svarbų vaidmenį aprūpinant gyventojus maisto produktais. Asmeniniai pagalbiniai ūkiai — tai tokia gamybos forma, kuri užima reikšmingą vietą gamybinių santykių sistemoje kuriant išvystytą socialistinę visuomenę. Ignoruoti arba neįvertinti šios gamybos formos reikšmės nedera. Bulgarijos ekonomistai N. Conovas ir P. Marinovas pažymi, kad daugelį dabar pasireiškiančių neigiamų reiškinų asmeninio pagalbinio ūkio vystyme galima pašalinti, tik reikia sukurti efektyvią jo valdymo sistemą (10, 62). Asmeninio pagalbinio ūkio gamybos struktūrą, mastą turi formuoti visuomeninis ūkis. Valstybė, teikdama paramą, gali nukreipti šią gamybą į visuomenės interesų tenkinimą, reguliuoti ją. Šiam tikslui nemažai gali padėti vartotojiškas kreditas. Dabar pas mus tokio kredito vaidmuo nežymus. Banko skyriai gali suteikti kolūkiečiams, darbininkams ir tarnautojams kreditą gyvulių įsigijimui (nuo 250 iki 500 rublių), iki 5 metų. Iš dalies prie tokių kreditų galima priskirti ir paskolas sodų namelių statybai arba įsigijimui ir sodybų sklypų sutvarkymui. Maksimali paskolos suma — 5 tūkst. rb, kurie turi būti gražinti per 10 metų. Daugumoje Europos socialistinių šalių pagalbiniai ūkiai gauna žymiai didesnę valstybės paramą. Pavyzdžiui, Vengrijos LR pagalbiniai ūkiai trąšomis, cheminėmis ir statybinėmis medžiagomis bei kitomis gamybos priemonėmis aprūpinami tomis pačiomis sąlygomis kaip ir valstybiniai bei kooperatiniai ūkiai. Bulgarijos LR nuo 1981 m. nustatytos vienodos žemės ūkio produkcijos supirkimo kainos tiek valstybiniais ir kooperatiniais, tiek ir pagalbiniams ūkiams. Gyventojų naudojimui perduota dalis nedirbamos žemės (5, 100). Minėtose socialistinėse šalyse labai padidėjo ir kredito vaidmuo vystant pagalbinius ūkius. Gyventojai gali naudotis kreditais gyvulių, ūkinio inventoriaus, žemės ūkio mašinų, trąšų, pašarų, sodmenų įsigijimui, žemės ūkio pastatų statybai, rekonstrukcijai ir remontui bei kitoms išlaidoms, susijusioms su asmeninių ūkių vystymu. Visa tai duoda gerus rezultatus sprendžiant aprūpinimo maisto produktais problemą. Tą patį galima pasakyti ir apie individualią darbinę veiklą ir požiūrį į ją. Smulki prekių gamyba ir paslaugų teikimas užpildo tas spragas visuomeninėje gamyboje, kur stambiųjų įmonių darbas pasirodo neefektyvus arba jos dėl objektyvių priežasčių tų sferų negali aprėpti. Visose socialistinėse šalyse — ESPT narėse — vystoma smulki prekių ir paslaugų gamyba.

Vartotojiško kredito santykiai gali sieti du arba tris jų dalyvius. Kreditorius paprastai būna bankas, tačiau jis dabartiniu metu dažniausiai kreditus gyventojams teikia per tarpininkus — prekybos organizacijas, nuomos punktus, lombardus ir pan. Kreditai individualių gyvenamųjų ir sodų namelių statybai, gyvulių įsigijimui, ūkiniam įsikūrimui pagrindinei skolininkų daliai, kuri dirba ūkiskaitinėse įmonėse ir organizacijose bei kolūkiuose, išduodami per šias įmones ir organizacijas. Vadinasi, vyrauja netiesioginiai kreditiniai santykiai, kurie apsunkina tokių kreditų panaudojimo kontrolę, sudaro sąlygas panaudoti juos ne pagal paskirtį. Vyraujant netiesioginiams kreditiniams santykiams, susidaro papildomos sąnaudos, susijusios su kredito išdavimo ir gražinimo operacijų dubliavimu. Kita problema susijusi su vartotojiško kredito apskaita, jo vystymo perspektyvų ir sąlygų nustatymu. Dabar nėra centralizuotos vartotojiško kredito apimties apskaitos. Tiesiogiai planuojami tik banko kreditai. Teritoriniu atžvilgiu visi vartotojiški kreditai nėra planuojami. Nėra suminių duomenų apie kreditus, kuriuos įmonės ir organizacijos teikia iš specialiųjų fondų. Visam tam reikia pertvarkyti gyventojų kreditavimo organizavimą, kad jis atitiktų iškilusius naujus reikalavimus. Toks reorganizavimas susijęs ir su būtinumu pertvarkyti visą bankinio kreditavimo

sistema. Atliekant šį svarbų ir sudėtingą darbą, būtina atsižvelgti į patirtį socialistinių šalių, kurios jau sėkmingai išsprendė minėtas problemas (Vengrija, VDR, Bulgarija, Lenkija ir kt.) (5; 6; 7). Gyventojų kreditavimą tikslinga sutelkti taupomosiose kasose, padarius jas ūkiskaitine bankų sistemos grandimi, atliekančia gyventojų pajamų akumuliaciją, atsiškaitymą, gyventojų kreditavimo ir kitas funkcijas. Taupomosios kasos geriausiai tinka šiems tikslams: disponuoja reikalingais išteklių, jos skirtos tiesioginiam gyventojų aptarnavimui, turi platų įstaigų tinklą, kredito operacijas gali derinti su indėlių pasitelkimu ir pan. Sutelkus vartotojiškų kreditų išdavimą taupomosiose kasose, bus galima išspręsti daugelį anksčiau minėtų problemų.

L I T E R A T Ū R A

1. TSKP XXVII suvažiavimo medžiaga.— V.: Mintis, 1986.— 348 p.
2. Sileika A. Paskirstymo pagal darbo kiekį bei kokybę dėsnis ir socialinė infrastruktūra // Liaudies ūkis.— 1986.— Nr. 6.— P. 5—6.
3. Lietuvos TSR liaudies ūkis per 40 metų: Jubiliejinis statistikos metraštis.— V.: Mintis, 1980.— P. 285.
4. Lietuvos TSR liaudies ūkis 1985 metais: Statistikos metraštis.— V.: Mintis, 1986.— P. 221.
5. Аристов Г. Пути обеспечения платежеспособного спроса населения // Вопросы экономики.— 1985.— № 2.— С. 98—107.
6. Бегулин Ю. М. Некоторые вопросы сберегательного дела в Венгерской Народной республике // Деньги и кредит.— 1976.— № 10.— С. 70—73.
7. Бегулин Ю. М. Безличные расчеты населения ГДР через сберкассы // Деньги и кредит.— 1978.— № 3.— С. 84—86.
8. Захаров В. С. Потребительский кредит и проблемы его развития // Деньги и кредит.— 1979.— № 7.— С. 42—47.
9. Сирман Е. Роль сберегательной кассы Венгрии в жилищном строительстве // Деньги и кредит.— 1978.— № 10.— С. 88—90.
10. Чонов Н., Маринов П. Роль кредита в развитии личного подсобного хозяйства в НРБ // Деньги и кредит.— 1984.— № 4.— С. 60—63.
11. Петраков Н., Ясин Е. Экономические методы управления // Экономическая газета.— 1986.— № 47.— С. 12.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
Finansų ir kredito katedra

ПОТРЕБИТЕЛЬСКИЙ КРЕДИТ ПРИ СОЦИАЛИЗМЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО РАЗВИТИЯ

В. БАЛДИШИС

Резюме

XXVII съезд КПСС одобрил новую стратегию ускорения развития страны. Важная роль в обеспечении процесса ускорения принадлежит потребительскому кредиту. В статье комплексно рассматриваются вопросы сущности и необходимости потребительского кредита при социализме, акцентируется его роль в решении задач перестройки всех сфер жизни нашей страны. Анализируются причины, сдерживающие развитие кредитных отношений в этой сфере. Основываясь на фактическом материале, автор дает анализ структуры и динамики потребительского кредита в Литовской ССР. Раскрывается роль потребительского кредита в повышении уровня жизни, решении проблемы жилья, обосновывается необходимость использования кредита для регулирования развития подсобного хозяйства и индивидуальной трудовой деятельности населения. Большое внимание уделяется анализу опыта и достижений других социалистических стран в сфере применения потребительского кредита.

В статье обосновывается необходимость совершенствования и дальнейшего развития кредитования населения как одного из важных факторов ускорения социального и экономического развития страны.